МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

Харківська державна наукова бібліотека ім.
В.Г.Короленка

ПОТРЕБИ І ЗАПИТИ КОРИСТУВАЧІВ УНБ УКРАЇНИ НА ДОКУМЕНТАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ З ТЕХНІКИ ТА СТУПІНЬ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

(За матеріалами загальнодержавного дослідження)

Харків 2001

ББК Ч 231.32 (4 Укр.)
ББК 73 (4 Укр.)
П 174

Потреби і запити користувачів УНБ України на документально-інформаційні ресурси з техніки та ступінь їх задоволення: (За матеріалами загальнодерж. дослідж.) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Автор-уклад. Г.М.Єрофеєва. Л.П.Незнамова. - Х., 2001. – 44 с., 9 табл.

Проаналізовано професійні і непрофесійні потреби і запити користувачів універсальних наукових бібліотек різних регіонів країни за матеріалами анкетного опитування. Охарактеризовано мету, канали і види одержання первинних та вторинних джерел інформації на традиційних та нетрадиційних носіях. Узагальнено питання про стан документних фондів з техніки (зокрема документального потоку) та їх відповідність потребам споживачів інформації. Розглянуто пропозиції користувачів, бібліотекарів, науковців бібліотечної та суміжних галузей щодо задоволення потреб у документально-інформаційних ресурсах з техніки.

Автор-укладач Ганна Михайлівна Єрофеєва
Науковий редактор Л.П.Незнамова, заслуж. працівник культури України
Відповідальний за випуск Л.М.Багрянцева
Редактор Л.К.Суржан

© Харківська державна
наукова бібліотека
ім. В.Г.Короленка

ПЕРЕДМОВА

Визначення стратегії розвитку документально-інформаційних ресурсів з техніки, становлення ринку інформаційної продукції та послуг є неможливими без реального уявлення про інформаційні потреби користувачів. Постійний моніторинг інформаційних потреб і запитів, забезпечення споживачів основними видами технічної інформації є одним із ключових напрямків діяльності бібліотек країни. Важлива роль у цьому належить універсальній науковій бібліотеці (УНБ) як основній інформаційній інфраструктурі регіону.

Дане видання містить матеріали за результатами проведеного загальнодержавного дослідження "Інформаційні потреби і запити користувачів УНБ системи Міністерства культури і мистецтв України на документи з техніки", з метою створення оптимальних умов для їх найбільш повного задоволення.

У цій роботі представлено різнобічний аналіз інформаційних потреб основних соціальних груп користувачів 12-ти УНБ різних регіонів України. Надано

уваги розкриттю мотивів вибору каналів для одержання первинної та вторинної інформації на різних носіях.

Матеріал базується на даних анкетного опитування, порівняльному аналізі стану книговидання, документозабезпечення бібліотек, інформатизації УНБ.

Виклад доповнено статистичними відомостями (таблиці 1-9).

У "Висновках" подано пропозиції стосовно подальшої роботи бібліотек для найбільш повного задоволення потреб і запитів користувачів локальними, регіональними та національними документально-інформаційними ресурсами з техніки.

Видання призначене бібліотечним працівникам, документознавцям, книгознавцям та інформатологам.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ І ЗАПИТІВ КОРИСТУВАЧІВ УНБ ТА СТУПЕНЯ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

У сучасних умовах бібліотеки є найбільш значущими установами для забезпечення процесів соціальної комунікації, вільного і необмеженого доступу до інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим посилюється роль бібліотек як інформаційно-комунікаційних структур.

Сьогодні існує суперечність між традиційною бібліотекою, яка має значні документальні інформаційні ресурси, але обмежені комунікаційні можливості, та системою документних комунікацій, котра розвивається досить динамічно, і перш за все за рахунок впровадження інформаційних технологій. Це зумовлює збільшення розриву між обсягом та структурою інформаційних потреб і бібліотечно-інформаційних ресурсів.

У 2000 р. для виявлення оптимальних умов найбільш повного задоволення потреб споживачів УНБ технічною інформацією ХДНБ ім.В.Г.Короленка провела наукове дослідження "Інформаційні потреби і запити користувачів наукових бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України на документи з техніки" шляхом застосування методів анкетного опитування, бібліографічного, аналітико-статистичного аналізу документів. Опитувальні листи було складено з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду анкетування. На підставі одержаних даних зроблено спробу розкрити характерні особливості та зміст інформаційних потреб основних соціальних груп користувачів бібліотек з урахуванням сфери їх діяльності, мети запиту, видів потреб на технічну документальну інформацію. Анкетне опитування дало змогу виявити основні канали, якими вони користуються для

одержання інформації, шляхи пошуку документів та ступінь їх доступності, звернено увагу на чинники, що впливають на вибір користувачами регіональної УНБ для задоволення професійних і непрофесійних потреб документальною інформацією у відповідності до її цільового призначення, тематичного спрямування та інших типо-видових ознак.

За результатами опитування бібліотечних фахівців одержано матеріали щодо видового складу документних фондів та їх використання (ОУНБ Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Львова, Одеси, Рівного, Сум, Харкова, Хмельницького, Чернівців, ХДНБ ім.В.Г.Короленка та ОДНБ ім.О.М.Горького)[1], а також дані стосовно укомплектованості бібліотечних фондів документами з техніки.

З метою більш об"єктивного визначення ступеня задоволеності інформаційних потреб користувачів в умовах УНБ, узагальнення матеріалів проведене на підставі анкетного опитування респондентів, бібліотечних фахівців, даних про стан документозабезпечення наукових бібліотек України. При проведенні порівняльного аналізу охарактеризовано видавничу продукцію з техніки 1997-1999 рр., враховано результати відомих теоретико-практичних розробок з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, інформатики та видавничої справи.

Було поширено 400 анкет. Проаналізовано відповіді 358 респондентів. 314 анкет заповнили вчені, фахівці, студенти, робітники діяльність яких пов’язана з технічною галуззю, решта опитуваних за фахом мали відношення до сфер природознавства, сільського господарства, філології, журналістики. Оскільки за більшістю позицій анкет вказано декілька варіантів відповідей, сумарна кількість респондентів склала у середньому 580 чол. Серед них 314 осіб (87,7%)

---

[1] Далі ХДНБ та ОДНБ.

мали вищу або незакінчену вищу освіту; вік до 35 років - 148 осіб (41,4%), 35-59 років - 184 чол. (51,3%). Серед респондентів переважали фахівці - 236 чол. (65,9%), науковці склали 88 осіб (24,6%), студенти - 26 чол. (7,3%), робітники - 8 чол. (2,2%) (табл.1). Найбільшу групу становили особи, зайняті виробничою, науково-дослідною, підприємницькою діяльністю.

109 респондентів (30,4%) звертаються до документальної технічної інформації з метою самоосвіти, 61 чол. (17,9%) - для підвищення технічної культури. Анкетні дані свідчать, що користувачам потрібна документальна технічна інформація, перш за все пов"язана з виконанням виробничої (199 чол.) та науково-дослідної (104 чол.) роботи і з навчанням (59 осіб). Споживачами технічних документів також є респонденти інноваційної (23 чол., 6,4%), підприємницької (37 чол., 10,3%) та адміністративно-управлінської (7 чол., 5,0%) сфер діяльності (табл. 2).

Для третини опитуваних, які поєднують декілька видів діяльності (здебільшого виробничу з інноваційною, науково-дослідну з адміністративно-управлінською), є характерним широкий спектр інформаційних професійних потреб.

Більшість респондентів виробничої та науково-дослідної сфер звертаються до документних фондів з техніки не лише з метою підвищення професійного рівня, творчої, дослідницької роботи, а й з метою самоосвіти (104 чол.) та підвищення загальнокультурного рівня (64 чол.)

Всі респонденти користуються, крім УНБ, бібліотеками установ (організацій), де вони працюють або навчаються. Причому більша їх частина не звертаються до інших каналів одержання інформації. Послугами центрів НТІ користуються 86 респондентів (24%) (здебільшого підприємці, патентознавці, винахідники Харківського, Донецького, Сумського регіонів). Третина опитуваних частково

задовольняють свої інформаційні потреби шляхом придбання документів у крамницях. Лише 94 респонденти (26,3%) використовують бібліотечно-інформаційні системи, ресурси Інтернет. Можна передбачити, що це пов"язане з тим, що електронна пошта та інші види телекомунікаційного зв"язку й досі не набули масового поширення в країні.

Для виявлення первинної інформації з техніки більшість респондентів використовують відомості, подані у каталогах і картотеках бібліотек, бібліографічних посібниках, реферативних журналах, на книжкових виставках, у бібліографічних посиланнях, вміщених у книгах та журналах; враховують поради колег, друзів, бібліотекарів (табл. 3). 269 користувачів вважають каталоги та картотеки основним джерелом бібліографічної інформації. 126-ом особам бракує бібліографічних відомостей про місцезнаходження потрібної інформації у фондах інформаційно-бібліотечних установ України, Росії, інших країн. 122 (34,1%) респонденти усіх сфер діяльності виявляють документи за допомогою бібліографічних посібників, реферативних журналів, оглядової інформації. Користувачі ХДНБ та Луганської ОУНБ мають можливість здійснити пошук першоджерел, використовуючи електронні версії повних текстів РЖ ВІНІТІ на CD-ROM. Разом з тим опитувані не завжди можуть здійснити глибокий бібліографічний пошук першоджерел. 66 виробничників, дослідників, патентознавців та студентів вважають, що бібліотеки не забезпечені бібліографічною, реферативною інформацією з таких напрямків, як конструювання, моделювання, винаходи країн світу, інформатика, нові технології, обчислювальна техніка, управління підприємством та регулювання його діяльності, підприємництво, індуктивно-ємкосні інвестори, технологія виробництва миючих засобів, переробка промислових відходів у будівельні матеріали, хімічні джерела струму,

теплотехніка, вітроенергетика, енергозбереження на залізничному транспорті і т. ін.

79 (22,1%) респондентів, які здебільшого зайняті науково-дослідною, виробничою, підприємницькою та інноваційною діяльністю, знаходять певну інформацію у бібліографічних посиланнях, вміщених у книгах та журналах. Незалежно від сфери діяльності користувачів третина опитуваних виявляє потрібні видання з техніки при відвідуванні книжкових виставок, прослуховуванні бібліографічних оглядів. 56 (15,6%) осіб (провідні інженери, керівники-промисловці, викладачі, аспіранти) використовують матеріали наукових конференцій та семінарів.

Дані опитування бібліотечних фахівців свідчать, що УНБ надають послуги користувачам під час пошуку необхідної первинної документальної інформації, а саме: систематично інформують про щойно видані документи з теми, дають відповіді (у вигляді бібліографічного повідомлення чи консультації) згідно з разовим запитом споживача. Крім цього, бібліотеки проводять низку заходів з підвищення інформаційної культури користувачів. Разом з тим деякі респонденти зазнають труднощів при виявленні документів через нестачу у бібліотеках тематичних бібліографічних та реферативних видань, недосконалість довідково-пошукового апарату. 13 читачів, зокрема ОУНБ Луганська та ХДНБ вважають, що за відсутністю автоматизованого пошуку інформації, вони витрачають багато часу на виявлення необхідних документів. Насторожує те, що 269 (75,1%) респондентів зазнають труднощів у роботі з картковими каталогами. На наш погляд, це пов”язане з недосконалою структурою довідково-бібліографічного апарату, недостатнім рівнем бібліографічної грамотності користувачів.

Віддаючи перевагу УНБ як головному каналу одержання інформації, 236 (65,9%) опитуваних – мешканців як великих міст (Харкова, Донецька, Дніпропетровська, Одеси), так і середніх (Рівного, Львова, Хмельницька, Сум) вважають, що саме в цій бібліотеці містяться документи, відсутні в інших інформаційно- комунікаційних установах. Дані опитування підтверджують загальновизначену роль інформаційного потенціалу універсальної наукової бібліотеки у техніко-економічному розвитку регіону. На думку 154 (43,0%) осіб, в УНБ можна досить швидко одержати необхідну інформацію, 81 (28,6%) споживач використовує документи із суміжних галузей.

Чверть проанкетованих влаштовує місцезнаходження УНБ та можливість ксерокопіювання матеріалів з її фонду. Близько 5% відзначили, що безкоштовно користуються бібліотечно-інформаційним фондом, а персонал УНБ надає їм послуги на високому культурно-професійному рівні. Це стосується у першу чергу обласних наукових бібліотек Луганська, Львова, Одеси, ХДНБ та ОДНБ.

Аналіз даних стосовно потреб на окремі види документів свідчить, що більшість користувачів цікавляться традиційними книжковими і журнальними виданнями (табл.4). Незалежно від роду діяльності та виду потреб 228 (63,7%) опитуваних вважають журнальні статті важливим джерелом інформації. Деякі користувачі підвищують професійний та загальнокультурний рівень, опрацьовуючи поточну інформацію з періодичних та продовжуваних видань. 74 (20,7%) респонденти незалежно від мети одержання інформації звертаються до нормативно-технічних та технічних документів, 66 (18,4%) знаходять необхідні відомості в описах винаходів до патентів.

Найбільшим попитом користується документальний потік незалежно від сфери діяльності респондентів.

Виявлено, що запити на ретроспективні документи, здебільшого пов"язані з професійними, дослідницькими потребами невеликої групи опитуваних з високим рівнем кваліфікації.

Усім користувачам потрібна перш за все видавнича продукція останнього десятиріччя незалежно від її цільового призначення та тематичної спрямованості. Третина респондентів задовольняють професійні, учбові, самоосвітні потреби лише за допомогою поточної документальної інформації. 190 (53,1%) респондентів заявили про потребу на книжкові видання 1997-2000 рр. Підвищеним попитом користується інформація з поточних журналів, періодичних і продовжуваних збірників та бюлетенів.

Більшість опитуваних відзначили, що їм для виконання завдань насамперед науково-дослідної, інноваційної, комерційної діяльності, потрібна також проблемно-тематична інформація, видана у 1990-1995 рр.

Результати анкетування свідчать про зниження попиту на ретроспективну технічну інформацію. Деякі респонденти виробничої, підприємницької та навчальної сфер змушені опрацьовувати документи 1960-1980-х рр. видання за відсутністю нових. Цільовий інтерес до ретроспективних інформаційних ресурсів виявляють опитувані, які займаються науково-дослідною роботою та інноваційною справою. У порівнянні з даними читацького попиту на видання 1990-х років він знизився на видавничу продукцію 1980-х років у 2,6 рази, 1970-х – у 4,4, 1960-х – у 7,9, 1940-1950-х років - у 14,5, 1917-1940-х – у 26,6, до 1917 р. – у 119,8 разів.

Аналіз галузево-тематичної спрямованості інформаційних потреб виявив багатоаспектність читацьких інтересів, що відбивають сучасну картину технічного розвитку країни, її окремих регіонів. Користувачам регіональних УНБ потрібна інформація загальнотехнічного

характеру (історія техніки, винахідництво, раціоналізаторство, метрологія, сертифікація, якість продукції, організація виробництва тощо), а також документи з питань енергетики, радіоелектроніки, радіотехніки, гірничої справи, машинобудування, металургії, легкої, харчової, хімічної промисловості, транспорту, будівництва. Використовується інформація з різних аспектів технічної галузі (наукового, технологічного, економічного, правового, екологічного, соціального).

Потреби 110 (30,7%) респондентів, які зверталися до фондів УНБ з питань радіоелектроніки, автоматики, радіотехніки були викликані діловими та професійними мотивами, а також на допомогу навчанню, самоосвіті, гедоністичній діяльності.

Серед тематичного розмаїття найбільш поширеними були запити на документи з інформатики, нових інформаційних технологій, автоматизованих систем управління. Системні і соціальні аспекти інформатизації цікавлять користувачів з усіх сфер діяльності (35 осіб або 9,8%), причому їм необхідні документи як на традиційних, так і на нетрадиційних носіях.

61 (17,9%) респонденту потрібна інформація загально-технічного характеру. Найбільший інтерес до питань винахідництва та раціоналізації виявлено у 32 (8,9%) працівників інноваційної, комерційної, підприємницької та виробничої сфер. Вищезгадана тематика професійних інтересів посідає провідне місце у запитах користувачів таких великих бібліотек, як ХДНБ, ОУНБ Донецька і Дніпропетровська.

До інформації з питань організації виробництва, управління підприємством звертаються здебільшого користувачі високої кваліфікації (36 осіб або 10,1 %) для виконання завдань комерційної, підприємницької,

адміністративно-управлінської, виробничої діяльності та науково-педагогічної роботи.

Проблеми енергетики, збереження енергоресурсів цікавлять 29 (8,1%) респондентів для задоволення професійних та навчальних потреб. Підвищений інтерес до проблем металообробки, машинобудування, приладобудування виявлено у 27 (7,5%) опитуваних, які працюють насамперед у виробничій і підприємницькій сферах. 26 (7,3%) осіб повідомили про потребу у документах з розвитку транспорту. Найбільшим попитом користується інформація про автомобільний транспорт. Запити на документи про судновий транспорт притаманні деяким респондентам, зайнятим у сфері кораблебудування. Користувачі невеликих міст звертаються до ОУНБ із запитами на документи з проблем розвитку залізничного транспорту. Для 12 опитуваних (з Донбасу) характерними є потреби на літературу з проблем гірничої справи. 20 (5,6%) респондентів державних та комерційних підприємств звертаються до наукової бібліотеки для одержання документів з питань будівництва. Тема домоведення цікавить лише 4-х опитуваних для задоволення їх компенсаторних та гедоністичних потреб.

Аналіз анкет та статистичних матеріалів виявив ступінь задоволеності потреб основними видами інформації. 68 (19,0%) опитуваних (з різних сфер діяльності) повністю задовольняють свої інтереси, використовуючи фонди УНБ. 253 (70,7%) респонденти задоволені частково. 19 (5,3%) користувачів з науково-дослідної, підприємницької та інноваційної сфер не задоволені документним фондом з техніки, а 18 (5,0%) – не змогли відповісти на питання, в якій мірі задовольняються їх потреби і запити в умовах УНБ.

Опитування бібліотечних працівників свідчить, що сьогодні документально-інформаційні ресурси жодної

базової УНБ не спроможні повністю задовольнити професійні потреби споживачів. Непрофесійні потреби користувачів, які звертаються до документного фонду, з метою підвищення загального культурного рівня, під час дозвілля задовольняються лише в ОУНБ Луганська, Львова, Сум та ХДНБ.

Одержані відомості щодо повноти задоволення окремими видами документальної інформації свідчать, що книжкові та журнальні видання з техніки повністю задовольняють інтереси третини опитуваних, зайнятих виробничою, науково-дослідною, підприємницькою та адміністративно-управлінською роботою, підвищенням свого загальнокультурного рівня (табл. 5). 40,5% - повністю задовольняють навчальні та самоосвітні потреби, використовуючи книги та періодичні видання. Серед респондентів, які користуються нормативно-технічними документами, задоволені 13,5% осіб, машинозчитуваними лише 6 із 140. Серед 30 опитуваних, які користуються фондами мікрофіш, ці документи влаштовують 13 осіб.

В умовах УНБ професійні, дослідницькі, учбові, самоосвітні, компенсаторні потреби 68 респондентів повністю задовольняє інформація за такою тематикою: метрологія (Сумська ОУНБ), пакування товару(Донецька ОУНБ), механізація виробництва (ОДНБ), інформатика, інформаційні технології (ОДНБ, Донецька, Чернівецька, Сумська, Хмельницька, Одеська ОУНБ), технічне моделювання (Львівська ОУНБ), проблеми ресурсозберігання (Сумська ОУНБ), технологія машинобудування, устаткування для обробки деталей, підйомно-транспортне обладнання (Чернівецька ОУНБ), приладобудування (Луганська ОУНБ), електроенергетика, теплотехніка(Сумська, Донецька ОУНБ), радіотехніка, електротехніка (Донецька, Львівська, Рівненська,

Дніпропетровська, Одеська ОУНБ), харчова промисловість (Луганська, Одеська ОУНБ), обробка природного каменя (Рівненська ОУНБ), устаткування вугільної промисловості (Луганська ОУНБ) та інші (табл. № 6).

Близько половини респондентів вважають, що книжкові і журнальні фонди з техніки можуть лише частково задовольнити їх потреби, пов"язані з виробничою та адміністративно-управлінською діяльністю, навчанням, самоосвітою. 70-75% користувачів з інноваційної та підприємницької сфер відзначили, що книжкова, журнальна, патентна інформація не в повній мірі задовольняє їх потреби. 24,2% споживачів машинозчитуваних документів задоволені частково, зокрема з таких питань, як винахідництво, патентознавство, технічна естетика, діяльність комерційних підприємств, телекомунікації, системи діагностики, нові технології, біотехнологія, машини та механізми харчового виробництва, електричні двигуни.

Найбільше незадоволені фондом УНБ виробничники та виконавці науково-дослідної роботи. Викликає занепокоєння відсутність стандартів у більшості базових бібліотек. Фонди НТД та ТД не задовольняють 27 (26,7%) виробничників, 9 (17,6%) дослідників. Не можуть відповісти в якій мірі задовольняють потреби вишезгаданими документами 43 (16,6%) респонденти, машинозчитуваною інформацією - 73 (52,1%) опитуваних, мікрофішами - 71 (62,8%). На наш погляд, недоступність потрібних документів має певні причини (відсутність першоджерел та вторинної інформації, недостатній рівень інформаційної культури респондентів і т. ін.).

Дані анкетування свідчать, що 95 (21,3%) респондентів цілком задоволені поточною інформацією незалежно від місця її видання. Третину повністю задовольняє вітчизняна продукція, видана за останні 3 роки (але в окремих

бібліотеках цей показник є нижчим). 26,7% користувачів повністю задоволені новою технічною інформацією, що надається їм у ХДНБ, 25,8% - у Рівненській ОУНБ, 21,4% - в ОДНБ 18,2% - у Львівській ОУНБ, 13,95% - у Донецькій ОУНБ. Фонди нових технічних видань Росії в цілому задовольняють потреби 56 (19,4%) опитуваних. 21 (9,3%) - повністю задоволені складом фонду документальної інформації, виданої в інших країнах.

Більшість користувачів вважають, що фонди УНБ укомплектовані не досить повно. 50,9% відповіли, що у бібліотеках недостатньо вітчизняних творів друку з певної тематики, 60,5% занепокоєні відсутністю російських видань з патентознавчої справи, винахідництва та раціоналізації, метрології сертифікації, якості продукції. Виробничники, дослідники, патентознавці та підприємці не мають змоги у повній мірі знайомитися з журнальною технічною інформацією, занепокоєні відсутністю таких раніше доступних періодичних і продовжуваних видань, як "Бізнес-інформ", "Авіація і космонавтика", "Цивільна авіація" (Чернівецька ОУНБ), "Инженер", "Промислова власність", "Бюллетень изобретений", "Изобретения стран мира", "Техника и оружие" (ХДНБ), "Техническая эстетика", "Патенты и лицензии", "Интеллектуальная собственность" (Донецька ОУНБ) та ін. З цієї причини неповно задовольняються самоосвітні, компенсаторні, гедоністичні потреби користувачів на інформацію з поточних науково-популярних, масових, професійних журналів: "Радіо" (ОДНБ, Чернівецька, Харківська ОУНБ), "Техника молодежи" (Чернівецька ОУНБ), "Радіо-хоббі" (Львівська ОУНБ), "Моделіст-конструктор", "Радиолюбитель" (Львівська ОУНБ, ОДНБ), "За рулем" (ОДНБ).

Недостатньо також задовольняються професійні, дослідницькі, творчі та навчальні потреби поточною

технічною інформацією (насамперед книжковими, періодичними виданнями, описами винаходів Росії, інших країн) з таких питань, як метрологія (ХДНБ), винахідництво (Сумська, Донецька ОУНБ), технічна естетика, дизайн (ХДНБ, Сумська, Донецька ОУНБ), економетрія (Рівненська ОУНБ), світлова реклама, підприємництво (Сумська, Рівненська ОУНБ), медична техніка, прилади та методи діагностики (ХДНБ, Луганська ОУНБ), зміцнення залізобетонних конструкцій (Донецька ОУНБ), автоматизована система управління, автоматичне регулювання виробничих процесів (Луганська, Сумська ОУНБ), кібернетика, інформатика, інформаційні комп"ютерні мережі (Сумська, Чернівецька ОУНБ, ХДНБ), ремонт побутової радіоапаратури, обчислювальна техніка (Рівненська ОУНБ), оптико-лазерна техніка, виготовлення литих форм (Чернівецька ОУНБ), виготовлення нових полімерних матеріалів (Луганська ОУНБ), буріння, вугільні комбайни, харчові виробництва, будівельна кераміка (ОДНБ), технологія будівництва, собівартість будівельно-монтажних робіт (Сумська, Рівненська ОУНБ та інші).

Відповіді респондентів збігаються з думкою бібліотечних фахівців УНБ про те, що інформаційні ресурси регіональних УНБ не можуть у повній мірі задовольнити професійні, дослідницькі, навчальні потреби користувачів. Викликає занепокоєння у бібліотечних працівників обласних бібліотек, зокрема Сум, Луганська, Львова те, що для задоволення самоосвітніх, гедоністичних потреб споживачів не вистачає нових науково-популярних, виробничих, довідкових, навчальних видань широкого технічного профілю, а також науково-популярних технічних журналів. Сьогодні жодна бібліотека не в змозі сповна придбати необхідну технічну інформацію у відповідності до потреб і запитів споживачів. За оцінкою бібліотечних працівників

фонди УНБ повністю укомплектовані тільки окремими поточними видами документальної інформації України і Росії лише у двох базових бібліотеках: Луганській ОУНБ (періодичні та продовжувані видання з техніки) та Дніпропетровській ОУНБ (патентна інформація, стандарти, промислові каталоги). Неповно укомплектовані фонди базових бібліотек вітчизняною та російською книжковою та журнальною продукцією за останні 3-5 років. Лише 8 регіональних УНБ комплектують поточні іноземні видання. Фонди ОУНБ Рівного, Сум, Харкова, Чернівців не укомплектовані новими виданнями країн світу. Незважаючи на те, що ретроспективні фонди нормативно-технічних та технічних документів наявні в усіх базових бібліотеках, лише в 5-ти з них частково представлено поточну патентну інформацію, стандарти України та Росії. У ХДНБ, ОДНБ, Донецькій ОУНБ спостерігається зростання цих надходжень у вигляді машинозчитуваних документів. З 1998 р. ХДНБ отримує річні комплекти описів винаходів до патентів Російської Федерації на CD-ROM. Оперативне задоволення потреб користувачів регіону забезпечує створена БД "Патенти Росії, 1998-2000".

Бібліотечні фахівці одностайно стверджують, що недостатня укомплектованість фондів ОУНБ пов"язана з нестачею коштів, подорожчанням видань, відсутністю обов"язкового вітчизняного примірника для регіональних бібліотек. Внаслідок нестачі коштів припинено або послаблено співпрацю УНБ з великими вітчизняними та російськими видавництвами й фірмами, стримується процес перерозподілу документів як за внутрішньодержавним, так і міжнародним книгообміном. Не відповідає потребам користувачів скорочений до мінімуму репертуар періодичних та продовжуваних видань з техніки. Припинилося надходження передплатних видань, у тому числі з

Державного патентного відомства України, тематичних добірок ВНДІПІ, Всеросійської книжкової палати, журналу "Изобретения стран мира". Через недостатнє асигнування не має успіху робота з ретроспективного комплектування, ліквідації прогалин на інформацію попередніх років.

Враховуючи дані щодо галузевої структури документних фондів і разових запитів користувачів, бібліотечні фахівці базових бібліотек вважають, що для повного задоволення інформаційних потреб споживачів недостатньо видається вітчизняної продукції з техніки (поточних наукових, науково-популярних, виробничих, довідкових, навчальних видань, нової реферативної, бібліографічної інформації, української преси з техніки, нормативно-технічних та технічних документів). Ця думка підтверджується результатами наукового вивчення сучасного стану видавничої справи в Україні, даними статистично-книгознавчого аналізу видавничої продукції за 1997-1999 рр. Матеріали досліджень свідчать, що українська видавнича справа знаходиться у кризовому стані. Кількість назв виданих книг, журналів, збірників, бюлетенів, у тому числі з техніки, незважаючи на незначне зростання, є на рівні 1950 р., а за тиражем – на рівні 1940 р. У порівнянні з 1997 р. кількість назв документів з техніки, виданих у 1999 р., зросла лише на 0,4% і становить 1568 назв творів друку або 15,7% від усього обсягу української книжкової продукції (табл. 7). В цілому зріс випуск наукових, навчальних, довідкових, а також офіційних видань нормативно-технічного та директивного характеру.

Спостерігається залежність ступеня задоволення потреб вітчизняним документальним потоком від показників української видавничої продукції з техніки. Чимало технічної інформації залишається недоступною для споживачів УНБ через обмежені тиражі. Незважаючи на те, що випуск нових

наукових видань посідає провідне місце за кількістю назв друкованої продукції, найбільший тираж монографій, препринтів, збірників наукових праць складає 100-500 прим. (табл. 8). З цієї причини недостатньо забезпечуються потреби споживачів у професійно-виробничій, патентній, навчальній, довідковій інформації як загальнотехнічного, так і вузького технічного профілю. Обсяг масових тиражів (5-10 прим. і більше) нової книжкової продукції, за винятком галузевих розділів "Домоведення", "Інформатика", складає 5,2 % від загального обсягу вітчизняних видань з техніки. Тираж науково-популярних, довідкових видань з історії техніки, інженерної справи, організації виробництва, транспорту, управління підприємством становить у середньому 3 тис. прим. (табл.9).

Для повного задоволення потреб користувачів не вистачає нових вітчизняних видань з питань управління підприємством, організації виробництва, транспорту, з технології виробництва, будівництва тощо. У 1997-1999 рр. не вийшло жодного науково-популярного видання з розвитку будівництва. З питань будівельної справи видано лише 6 назв виробничої літератури та 2 назви довідників.

Перешкоджає якісному обслуговуванню недостатня інформація про вітчизняну видавничу діяльність, систему реферативних видань, джерела науково-технічної та техніко-економічної інформації.

Вивчення впливу інформатизації бібліотек на ступінь задоволення потреб та запитів користувачів дозволило зробити такий висновок: застосування автоматизованої обробки документального потоку та масиву, поширення інформації про них надають можливості споживачам здійснювати пошук та виявляти необхідні джерела на базі фондів УНБ. Разом з тим, статистичні дані та результати опитування свідчать, що у бібліотеках недостатньо

здійснюється оперативний та всебічний пошук документальної технічної інформації через низький рівень матеріального забезпечення. У Донецькій, Дніпропетровській, Рівненській, Чернівецькій ОУНБ, ОДНБ, ХДНБ ведеться робота з організації локальних баз даних (створення електронних каталогів, тематичних баз даних з реферативною, фактографічною (статистичною, довідковою) та оглядовою інформацією). За ініціативою ОУНБ Донецька зроблено певні кроки з формування інформаційного простору регіону. За участю місцевих бібліотек різного відомчого підпорядкування створюється зведений електронний каталог для забезпечення широкого доступу користувачів до регіональних документально-інформаційних ресурсів.

У контексті розвитку національної глобальної інформаційної мережі Інтернет в Україні УНБ розпочали роботу з надання доступу до інформації, яка знаходиться в обчислювальній мережі. Оскільки вирішення цього питання гальмується за об"єктивних причин (відсутність цільового фінансування, низький рівень технічного оснащення та методичного забезпечення, труднощі у налагодженні каналів зв"язку, міжвідомчі бар"єри), то сьогодні далеко не в усіх УНБ процес інформатизації впливає на якість задоволення запитів споживачів. Дані опитування свідчать, що Чернівецька, Луганська, Донецька, Дніпропетровська ОУНБ, ОДНБ обмежено користуються платними послугами мережі Інтернет. Бібліотечні Web-сервери не спроможні забезпечити повноцінний пошук та надати необхідну інформацію, представлену в інших бібліотечно-інформаційних фондах. Через Інтернет надаються документографічні БД (бібліографічні, реферативні, повнотекстові) з таких тем, як хімічна, харчова, машинобудівна, радіоелектронна промисловість, будівництво (Дніпропетровська ОУНБ), програмування, комп"ютеризація (Донецька ОУНБ) та з

інших питань технічного розвитку (Луганська, Хмельницька, Чернівецька ОУНБ, ОДНБ). ХДНБ, Донецька, Дніпропетровська, Луганська ОУНБ використовують придбані БД на CD-ROM з пріоритетних тематичних напрямків. Ці бібліотеки намагаються надати доступ користувачам у першу чергу до наукової, патентної, реферативної інформації, виявити місцезнаходження ресурсів з техніки в інформаційному просторі.

Враховуючи склад та структуру документних фондів УНБ з техніки, можливості інформаційного потенціалу кожної окремої бібліотеки, бібліотечні працівники надають великої уваги розвитку МБА на регіональному, державному та світовому рівнях. За допомогою автоматизованої підсистеми МБА, яка функціонує у бібліотеках, створено умови для зменшення кількості відмов шляхом надсилання комп"ютерної розпечатки замість оригіналу. Відсутність необхідних коштів на поштові відправлення негативно відбивається на якості обслуговування абонентів інших регіонів країни.

ВИСНОВКИ

Універсальна наукова бібліотека є основною інформаційно-комунікаційною структурою у державі, регіоні. Серед інших каналів одержання інформації з техніки (центри НТІ, книжкові магазини, Інтернет тощо) УНБ посідає головне місце у задоволенні інформаційних потреб користувачів. З погляду респондентів основними чинниками, що впливають на їх вибір УНБ, є можливість швидко отримати необхідні документи, одержати інформацію, відсутню в інших інформаційних інфраструктурах, використовувати інформаційні джерела з суміжних галузей.

Професійні інформаційні потреби є домінуючими у респондентів УНБ, визначають види діяльності користувачів. Серед споживачів інформації переважають фахівці, науковці, студенти. Найбільшу групу становлять особи, зайняті виробничою, науково-дослідною роботою та навчанням.

Технічна інформація використовується респондентами перш за все для задоволення потреб, пов"язаних з виробничою, науково-дослідною роботою та навчанням. Чимала група опитуваних поєднує декілька видів діяльності. Вони звертаються до УНБ для задоволення як професійних, дослідницьких, творчих, так і навчальних, самоосвітніх, компенсаторних, гедоністичних потреб. У сучасних умовах зростає кількість користувачів, які займаються інноваційною та підприємницькою діяльністю.

В умовах стрімкого розвитку комп"ютерної техніки, інформатизації суспільства серед потенційних користувачів технічної інформації чільне місце посідають фахівці нетехнічної сфери та студенти.

Інформаційні потреби свідчать про багатоаспектність інтересів респондентів, пов"язаних з пріоритетними напрямками техніко-економічного розвитку країни. Найбільшим попитом користується документальна інформація (у першу чергу поточні наукові, виробничі, довідкові, учбові видання, патенти на винаходи, журнали, стандарти) технологічного, економічного, правового, екологічного аспектів з таких питань, як інформатизація народного господарства, створення нових інформаційних систем і технологій, управління підприємством, організація виробництва та використання у технічній галузі нових прогресивних матеріалів, розвиток енергетики, паливно-енергетичний комплекс, джерела енергії, гірнича справа, машинобудування, приладобудування, розвиток місцевої,

легкої промисловості, традиційних базових галузей, хімічного виробництва, сучасних засобів зв"язку та телекомунікацій, транспорту, торгівлі, будівництва. В УНБ, зокрема Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Одеси, Харкова, переважають запити на інформацію з питань винахідництва, патентної справи, стандартизації, метрології, сертифікації продукції.

Сьогодні інформаційні ресурси УНБ неспроможні у повній мірі задовольнити професійні, дослідницькі, творчі, навчальні, компенсаторні, гедоністичні потреби користувачів через недостатню укомплектованість виданнями останніх років (перш за все книжковою та журнальною продукцією 1997-2000 рр.). Цей недолік особливо гостро відчувають користувачі, зайняті у виробничій, науково-дослідній, інноваційній сферах. Половина респондентів вважають, що у фондах УНБ не вистачає нових вітчизняних творів друку з техніко-економічних, технологічних, екологічних питань. Більшість респондентів занепокоєні відсутністю у бібліотеках поточної документальної інформації Росії та інших країн як з загальнотехнічних, так і вузькотехнічних питань. У більшості УНБ неповно задовольняються запити на інформацію із раніше доступних наукових, професійних, науково-популярних періодичних видань.

Нестача бібліографічних та реферативних документів на традиційних і нетрадиційних носіях гальмує пошук технічної інформації, обмежує доступ до потрібних документів, що знаходяться за межами документально-інформаційних ресурсів УНБ. Криза в економічній та соціокультурній сферах призвела до дискретності та спонтанності процесу комплектування. Роздержавлення існуючих та виникнення великої кількості приватних видавництв, розпад державної мережі книгорозповсюдження та централізованого розподілу поточної видавничої продукції ускладнили проблему

придбання вітчизняної, російської та іноземної документальної інформації.

Бібліотеки країни неспроможні поповнювати свої фонди технічною інформацією у потрібному кількісно-видовому складі, через різке зростання цін на документи та мізерність бюджетних коштів.

Чимало первинної інформації (наукової, професійно-виробничої, навчальної, патентної, довідкової) з різних питань техніки залишається недоступною через обмежені тиражі вітчизняної видавничої продукції. У недостатній кількості друкуються книги і брошури з пріоритетних напрямків техніко-економічного розвитку України.

В умовах нестабільної системи книгозабезпечення УНБ намагаються впроваджувати нові комп"ютерні технології, створювати інформаційні ресурси на електронних носіях. Оскільки процес інформатизації стримується насамперед через недостатню фінансову підтримку держави, більшість базових УНБ не в змозі надати користувачам доступу до регіональних, національних та міжнародних документально-інформаційних ресурсів з техніки.

Результати проведеного дослідження свідчать, що повне та оперативне задоволення потреб і запитів користувачів УНБ на технічну інформацію вимагає створення оптимальних умов для забезпечення широкого доступу до локальних, регіональних, національних, світових документально-інформаційних ресурсів.

Поділяючи наукову та громадську думку, вважаємо, що подальший розвиток УНБ як інформаційного закладу, бачиться у вирішенні питань щодо їх фінансування на нових засадах. Розвиток бібліотечно-інформаційних ресурсів можливий лише за умов прогнозованого фінансування, стабільного розміру бюджетних асигнувань на придбання поточної видавничої продукції України, Росії та інших країн.

Дотримання принципів системності, повноти та оперативності формування документних фондів з техніки передбачає розв"язання проблеми стосовно надходження до регіональних УНБ обов"язкового безплатного примірника творів друку видавництв України.

Спираючись на результати цього дослідження, пропозиції бібліотечних фахівців, а також на типо-видовий аналіз книжкової продукції України, пропонуємо у подальшому збільшити тиражі видань з техніки, зокрема місцевих творів друку, праць окремих науково-технічних організацій та установ, а також наукових (монографій, препринтів), виробничих, інформаційних видань, стандартів, учбових посібників широкого техніко-економічного профілю. Потребують розширеного випуску науково-популярні, виробничі, довідкові видання з таких напрямків, як інженерна справа, управління підприємством, організація виробництва, торгівлі, транспорту, окремі галузі промисловості та ремесла, будівництво. Користувачі УНБ відчувають нагальну потребу у первинних документах з таких питань, як метрологія, сертифікація, якість продукції, винахідництво, патентна справа, технічна естетика, технологія виробництва, харчові технології, вугільні комбайни, паливно-мастильні матеріали, морський транспорт. Важливо створити сприятливі умови для доступу до первинної технічної інформації шляхом широкої пропаганди інформаційної продукції та послуг УНБ. Це потребує створення національної системи достовірної, оперативної бібліографічної та реферативної інформації з техніки, забезпечення УНБ вторинними документами про основні напрямки технічного розвитку в Україні, Росії, інших країнах. Існує нагальна потреба у наданні інформації на традиційних та нетрадиційних носіях про місцезнаходження потрібних першоджерел в інформаційному просторі.

Процес інформатизації суспільства вимагає повсюдної роботи бібліотек зі створення файлів, бібліографічних баз даних, зокрема електронних каталогів, баз даних типу "Інформація про інформацію" на низовому та регіональному рівнях. У контексті розвитку національної мережі Інтернет слід надати УНБ пріоритетні права зі створення регіонального сайту про документально-інформаційні ресурси на машинозчитуваних та паперових носіях, котрі представлені в усіх інформаційних інфраструктурах краю. Це забезпечить широкий доступ до регіональних інформаційних систем. Пропонується надавати користувачам бібліографічні БД через мережу Інтернет, зокрема використовувати бібліографічну інформацію у вигляді назв та анотацій статей 150 науково-технічних журналів служби ІНОМАГ (системи поширення бібліографічної інформації через електронні мережі).

Необхідно забезпечити УНБ загальнодоступними вторинними документами з таких тем, як винаходи країн світу, конструювання, моделювання, нові технології, програмування, обчислювальна техніка, управління підприємством та регулювання його діяльності, підприємництво, індуктивно-ємносні інвестори, термодинаміка реальної речовини, вимірювання вологості, хімічні джерела струму, обладнання харчової промисловості, техніка безпеки у вугільній промисловості, авіація і космонавтика.

УНБ країни слід надати користувачам доступ до реферативної інформації за такими напрямками техніки, як індуктивно-ємносні інвестори, технологія виробництва миючих засобів, переробка промислових відходів у будівельні матеріали, електромагнітне випромінювання, механізація у гірничій промисловості, приладобудування, системи керування, інформаційні комп"ютерні мережі,

комп"ютерна лінгвістика, теплотехніка, вітроенергетика, енергозбереження на залізничному транспорті, дослідження в галузі звуковідтворення, економіка природовикористання, регулювання діяльності торговельних підприємств, реклама у торгівлі.

Оскільки всебічне задоволення потреб і запитів користувачів документальною інформацією є можливим за належних умов інформатизації суспільства, слід вважати модернізацію технологічних процесів та формування єдиного інформаційного простору одними з пріоритетних напрямків розвитку УНБ як регіонального інформаційного центру.

За державною підтримкою треба прискорити роботу УНБ з формування комплексу документальних баз даних у координації з державними, комерційними, інформаційними інфраструктурами регіону. УНБ повинна активізувати роботу з розвитку корпоративної бібліотечної мережі, в основу якої буде покладено принципи центральної обробки і сумісного використання електронних каталогів, повнотекстових баз даних галузево-тематичного спрямування. Це в свою чергу спонукає УНБ до розвитку локальної комп"ютерної мережі з виходом в Інтернет. Першочерговим завданням УНБ (насамперед Хмельницька, Львова, Луганська, Сум, Харкова, ХДНБ, ОДНБ) є створення електронного каталогу, бібліографічної бази даних з техніки, повнотекстових баз даних місцевих видань, електронних місцевих технічних журналів. Для забезпечення широкого доступу користувачів до Інтернет постає нагальна потреба в оснащенні УНБ комп"ютерними, телекомунікаційними засобами. Потрібно встановити зв"язок з системою Інтернет ОУНБ Львова, Одеси, Сум, Харкова. Для підтримки інформаційного потенціалу бібліотек необхідне стабільне запровадження цільового комплектування бібліографічних і повнотекстових БД з техніки на електронних носіях.

Враховуючи інформаційні потреби і запити респондентів та ступінь їх задоволення документальною технічною інформацією слід покращати комплектування документних фондів УНБ за цільовим призначенням та галузево-тематичною спрямованістю:

- нормативно-технічними та технічними документами, машинозчитуваними документами з питань винахідництва (Донецька, Сумська ОУНБ);
- російськими та іноземними журналами з метрології (ХДНБ);
- нормативно-технічними документами та журналами з технічної естетики, євродизайну (Сумська ОУНБ, ХДНБ);
- періодичними та продовжуваними виданнями з економетрії (Рівненська ОУНБ);
- машинозчитуваними документами з питань світлової реклами, менеджменту (Сумська ОУНБ), оптико-лазерної техніки (Чернівецька ОУНБ);
- машинозчитуваними документами з інформатики, комп"ютерних мереж, нетрадиційних джерел інформації (Чернівецька, Сумська ОУНБ);
- стандартами, описами винаходів до патентів, машинозчитуваними документами з кібернетики, систем діагностики, автоматизованих систем керування, комп"ютерної техніки (Луганська, Одеська ОУНБ, ХДНБ);
- книжковими виданнями з програмування (Чернівецька ОУНБ);
- журнальними виданнями, науково-технічними документами, машинозчитуваними документами з автоматизації виробничих процесів (Сумська ОУНБ);

- книжковими виданнями з обчислювальної техніки (Рівненська , Чернівецька ОУНБ);
- зарубіжними журналами з світлотехніки (у т.ч. російськими) (ХДНБ);
- стандартами, описами винаходів до патентів з питань ремонту побутової радіоапаратури (Луганська ОУНБ);
- книгами з радіоелектроніки, виданими в Україні, Росії, інших країнах (Рівненська ОУНБ);
- нормативно-технічними та технічними документами, машинозчитуваними матеріалами з питань авіації, космонавтики (Львівська ОУНБ);
- машинозчитуваними документами, іноземними журналами з питань зміцнення залізо-бетонних конструкцій (Донецька ОУНБ);
- патентами з гірничої механіки (Донецька ОУНБ);
- документами про паливні брикети з відходів деревини (Рівненська ОУНБ), використання паливно-енергетичних ресурсів (Чернівецька ОУНБ);
- стандартами, описами винаходів до патентів, машинозчитуваними документами про паливно-мастильні матеріали (Сумська ОУНБ);
- нормативно-технічними та технічними документами про технології виробництва та використання нових полімерних матеріалів (Луганська ОУНБ);
- документи з питань виробництва електродів, скла, кераміки, паперу, кріпильних виробів (ОДНБ, Чернівецька ОУНБ, ХДНБ);
- українськими виданнями з питань деревообробки (Чернівецька ОУНБ);
- журнальними виданнями, патентами з питань випалювання кераміки (ХДНБ, Чернівецька ОУНБ);

- документами з проблем подрібнення вугілля (Дніпропетровська ОУНБ), періодичними виданнями, зокрема російськими журналами з питань вугільної промисловості (ХДНБ);
- нормативно-технічними та технічними документами, зокрема про обладнання для буріння (ХДНБ);
- журналами з питань моделювання одягу (Львівська ОУНБ);
- виданнями України, Росії про електричні матеріали, конденсатори (Чернівецька ОУНБ);
- стандартами, описами винаходів до патентів з технології будівництва (Сумська ОУНБ), собівартості будівельно-монтажних робіт (Рівненська ОУНБ);
- нормативно-технічними документами з технічного обслуговування легкових автомобілів (Сумська ОУНБ);
- вітчизняними документами з питань автотехніки (Одеська ОУНБ), про будівельні машини (Чернівецька ОУНБ);
- описами винаходів до патентів зарубіжних країн (ХДНБ), документами про патентні дослідження (Дніпропетровська ОУНБ);
- українськими виданнями з тем “Металознавство у харчовій промисловості (ОДНБ);
- журналами з питань підприємницької діяльності (Рівненська ОУНБ);
- документами з наукових та технічних аспектів обчислювальних систем (ОДНБ);
- вітчизняними книжковими виданнями про газо-електрозварювальні, вентиляційні, електромонтажні роботи (Чернівецька ОУНБ);
- новими журналами “Техника молодежи”, “Наука и жизнь”,”Компьютер-пресс”, “Мир Интернет”,

- “Вопросы изобретательства”, “Радио”, “За рулем”, “Радиолюбитель” (Чернівецька ОУНБ , ОДНБ);
- журналами “Автостроение за рубежом” (Луганська ОУНБ), “Мото” (Одеська ОУНБ) ;
- описами винаходів до патентів України та Росії (більшість базових УНБ).

Зміст

ПЕРЕДМОВА 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ І ЗАПИТІВ КОРИСТУВАЧІВ УНБ ТА СТУПЕНЯ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ.....5

ВИСНОВКИ.....22

ТАБЛИЦІ 33.....33

ТАБЛИЦІ.....33

Підписано до друку _____ Формат паперу 60х84 1/16, 2,7 друк. арк., 3,6 обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів. Тираж 30 прим. Замовлення _____ Ціна договірна.

Ксерокс ХДНБ. 61003, Харків-3, пров.Короленка, 18.